

стратегії побудови конкурентоспроможної моделі економіки; забезпечити сприятливі організаційно-правові умови функціонування бізнесу, зокрема, спрощення системи реєстрації ліцензування та звітності, розробка законодавчої бази щодо захисту права власності інвесторів тощо; активізувати діяльність держави та підприємницьких структур щодо розвитку інфраструктури в Україні; стимулювати приплив вітчизняних та іноземних інвестицій в стратегічні для України галузі економіки; заохочувати інноваційні процеси шляхом надання безпроцентних та пільгових позик та грантів як дослідницьким інститутам та організаціям, так і окремим вченим, здійснення прямого державного замовлення на інноваційну продукцію, вжиття заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації тощо; здійснення всебічного розвитку людського капіталу та підвищення фаховості трудових ресурсів.

Список використаних джерел

1. Прахалад К.К., Рамасвами В. Майбутнє конкуренції. Творення унікальної цінності спільно з клієнтами / Пер. з англ. М. Ставицького. – К.: Вид-во Олексія Капусти, 2005. – 258 с.
2. Сколько стоит Россия? Совместный проект телекомпании REN TV, аудиторско-консалтинговой компании ФБК и газеты «Ведомости» / Авт. колл. И.А. Николаев (руководитель), И.Е. Шульга, С.А. Артемьева, А.М. Калинин. – М., 2004 // www.fbk.ru
3. Соціально-економічне становище регіонів України // Державний комітет статистики України // www.ukrstat.gov.ua
4. Тодоров Т.И. Международное сопоставление конкурентоспособности. – М.: БРПРЕСС, 2007. – 129 с.
5. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін.; За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2006. – Т. I. – 816 с.

6. Anderson, A. (1991). Infrastruktur zur Entwicklung von Regionen. In: Der Ministerpräsident des Landes Schleswig-Holstein. Denkfabrik (ed.) Infrastruktur der Kommunikationsgesellschaft. Schleswig-Holstein als K-region. Projektgruppe der Denkfabrik Schleswig-Holstein. – P. 16–19.
7. Camagni, R. (2002). On the concept of territorial competitiveness: sound or misleading? Urban Studies, 39(13): 2395–2411.
8. Cambridge Econometrics (2003). A Study on the Factors of Regional Competitiveness, A final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy, University of Cambridge.
9. Dixon, J.A., Hamilton, K. (1996). Expanding the Measure of Wealth. Finance & Development, December: 15–18.
10. Dosi, G., Freeman, C., Nelson, R., Silverberg, G., Soete, L. (1988). Technical Change and Economic Theory. London and N.Y., Pinter Publishers, 645 p.
11. Dreaming With BRICs: The Path to 2050. In: Goldman Sachs (2003). Global Paper, No 99, 22 p.
12. Gardiner, B., Martin, R., Tyler, P. (2004). Competitiveness, productivity and economic growth across the European regions. Regional Studies, 38: 1037–1059.
13. Garelli, S. (2004). Competitiveness of Nations: The Fundamentals // theme.cepd.gov.tw
14. Innovation // The Programme for Total Competitiveness // www.cforic.org
15. Kunte, A., Hamilton, K., Dixon, J., Clemens, M. (1998). Estimating National Wealth: Methodology and Results. Environmental Economics Series (IMF), 44 p.
16. Lundval, B.-A. (1992). National Systems of Innovations – Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London, Pinter Publishers, 234 p.
17. Porter, M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. Free Press, New York, 863 p.
18. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ukrbusiness.com.ua>

І.С. ЧОРНОДІД,

к.е.н., доцент, докторант, НДІ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України

Теоретичні засади сутності конкурентоспроможності національної економіки

Стаття присвячена характеристиці сутності конкурентоспроможності національної економіки. Розкрито сутність категорії «конкурентоспроможність» в залежності від торгової концепції, концепції продуктивності, інвестиційної та інноваційної концепції.

Ключові слова: конкурентоспроможність, національна економіка, торгова концепція, концепція продуктивності, інвестиційна концепція, інноваційна концепція.

Статья посвящена характеристике сути конкурентоспособности национальной экономики. Раскрыта суть категории «конкурентоспособность» в зависимости от торговой концепции, концепции производительности, инвестиционной и инновационной концепций.

Ключевые слова: конкурентоспособность, национальная экономика, торговая концепция, концепция производительности, инвестиционная концепция, инновационная концепция.

Постановка проблеми. Для України проблема забезпечення конкурентоспроможності актуалізувалася впродовж останніх двадцяти років незалежності. По-перше, це пов'язано з виходом України на світовий ринок та її включенням у глобалізаційні процеси, що супроводжуються загостренням суперництва з боку іноземних конкурентів та іншими ризиками глобалізації. По-друге, поява гіперконкуренції у розвинутих країнах потребує від вітчизняних виробників адаптації до нових засобів конкурентної боротьби, яка ґрунтується на творчості, швидкості одержання інформації, впровадженні нововведень та ін. По-третє, після розпаду СРСР структура виробництва в Україні та його технологічний рівень почали знижуватися і зараз вже не відповідають епосі постіндустріального розвитку і не можуть забезпечити високого рівня конкурентоспроможності країни.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. На сьогодні створена значна теоретична база у сфері конкурентоспроможності національної економіки. Проте необхідні подальші дослідження питань забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Зокрема, відсутній загальноприйнятий підхід до трактування конкурентоспроможності національної економіки, не виділені ключові чинники її забезпечення та не розроблені на їхній основі шляхи підвищення конкурентоспроможності, які відповідатимуть сучасним умовам, що зумовлює актуальність написання статті з точки зору теорії. Серед наукових праць, в яких досліджуються сучасні види конкуренції, причини виникнення конкурентних переваг, проблеми забезпечення конкурентоспроможності окремих країн, необхідно виділити дослідження таких видатних зарубіжних вчених, як: П. Кругман, М. Портер, К. Прахалад, Дж. Робінсон, Дж. Сакс, Р. Солоу, Ф. Хайєк, Г. Хамел, Дж. Хікс, Е. Чемберлін та ін.; у тому числі таких російських економістів, як Г.Л. Азоев, Р.А. Фатхутдінов, А.В. Юданов та ін. Питання забезпечення конкурентоспроможності економіки України розглядаються в працях вітчизняних вчених: Л.Л. Антонюк, В.Д. Базилевич, Я.Б. Базиліюк, З.С. Варналій, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Я.А. Жаліло, І.Г. Мансурова, Б.Є. Кваснюк, Г.Н. Філюк та ін.

Мета статті. Проаналізувати сутність сучасних концепцій «конкуренції» та «конкурентоспроможності національної економіки», розкрити теоретико-методологічні основи визначення цих економічних категорій, показати значення конкурентоспроможності національної економіки в умовах трансформаційної економіки.

Виклад основного матеріалу. Економічна категорія «конкурентоспроможність національної економіки» увійшла до економічного обороту у 1980-х роках у зв'язку з загостренням конкуренції між країнами, хоча існували і більш ранні згадування цього терміну. Проблема забезпечення конкурентоспроможності привернула увагу багатьох економістів, викликавши суперечливі погляди і запеклі дискусії. На нашу думку, у широкому розумінні конкурентоспроможність є результатом конкурентної боротьби та означає таку вла-

стивість об'єкта, як ступінь досягнення мети в порівнянні з кращими аналогічними об'єктами (у задоволенні конкретної потреби, одержанні найбільшого прибутку, зростанні добробуту та ін.). При цьому в сучасній економічній літературі «конкурентоспроможність» розглядається стосовно різних об'єктів, у тому числі і до національної економіки в цілому.

З приводу вживання такої категорії, як «конкурентоспроможність національної економіки», існують значні розбіжності. Ряд економістів і політиків (Д. МакФетридж, Т. Бергер, Б.Є. Кваснюк, Я. А. Жаліло, Я. Б. Базиліюк, О. С. Шнипко та ін.) безумовно припускають, що економіка країни може бути конкурентоспроможною, а окремі країни дійсно конкурують на міжнародних ринках, отже, немає ніяких підстав відмовлятися від вживання такого поняття, як «конкурентоспроможність національної економіки» [2, 5–7]. Існують і опоненти такого підходу (П. Кругман, У. Сантам, В. Г. Бодров), на думку яких, термін «конкурентоспроможність» не може бути застосований до економічної системи в цілому, оскільки на світовому ринку конкурують тільки окремі підприємства [8]. Основним критиком теорії конкурентоспроможності країни є американський економіст П. Кругман, на думку якого, відсутність загальноприйнятої концепції конкурентоспроможності на макrorівні робить небезпечним формування економічної політики держави на такій нечіткій і невизначеній категорії, яка допускає множинні трактування і може викликати непорозуміння. Він висунув ряд положень про недоцільність вживання терміну конкурентоспроможності національної економіки [8].

Основне перше положення стосується того, що на світовій ринку виходять підприємства та саме вони залучаються у міжнародну конкуренцію. Проте, на думку багатьох прихильників теорії конкурентоспроможності країн, яку ми поділяємо, держави також виявляються залученими до конкурентної боротьби, проводячи політику патерналізму, створюючи сприятливі умови для соціально-економічного розвитку всередині країни за рахунок виваженої бюджетно-податкової, грошово-кредитної, антимонопольної політики тощо. Крім того, відповідно до теорії міжнародної торгівлі конкурентоспроможність і результативність участі країн у міжнародних економічних відносинах визначається наявністю деяких переваг саме в економічній системі, тобто на макrorівні. Наприклад, відповідно до теорії Д. Рікардо наявність відносних переваг, тобто меншої відносної вартості товарів, є необхідною умовою участі країни у такій формі міжнародних відносин як торгівля.

Друге положення П. Кругмана будується на тому, що на відміну від конкурентоспроможності підприємства при розгляді національної економіки складно визначити межу або рівень, що відділяє її конкурентоспроможний стан від неконкурентоспроможного. На думку П. Кругмана, в діяльності підприємства такою межею є співвідношення витрат і доходу, тобто підприємство буде неконкурентоспроможним і покине ринок у випадку, якщо збиток перевищує постійні витрати, тобто підприємство не здатне розплатитися з робітниками, постачальниками та ін. Проте, на нашу думку, низь-

ка конкурентоспроможність національної економіки найбільш помітна, адже саме вона виявляється в зменшенні експорту, збільшенні залежності від імпорту, зниженні продуктивності та інноваційної активності в економіці, що спричинює більш низький рівень життя населення.

Третє положення, яке висувують опоненти теорії конкурентоспроможності національної економіки, будується на тому, що існують країни, частка яких у зовнішній торгівлі неістотна, незважаючи на значні обсяги виробництва і високий рівень життя населення. В такій невідповідності П. Кругман бачить парадоксальність терміну «конкурентоспроможність» стосовно національної економіки. Проте, на нашу думку, якщо країна слабо залучена до міжнародних економічних відносин, проблема полягає тільки у неможливості аналізу і оцінки конкурентоспроможності конкретно певної країни.

Четверте положення П. Кругмана будується на тому, що національна економіка виробляє товари передовсім для власного споживання, а підприємства цілком орієнтовані на зовнішнє середовище. Окрім цього, країни є ринками збуту або постачальниками товарів один для одного, що не характерно для підприємств-конкурентів. Звичайно, у зв'язку з тим, що підприємство і національна економіка мають різні цільові функції, неоднакові механізми функціонування та ін., існують також відмінності у проявах конкурентної боротьби. Так, конкуренція між країнами не є грою з «нульовою сумою», яка властива підприємствам. Проте це не говорить про повну неможливість розгляду конкурентоспроможності стосовно країни. Це лише означає, що термін «конкурентоспроможність національної економіки» матиме інший зміст, як і належить окремій економічній категорії.

Ще одним аргументом на користь необхідності використання наукової категорії «конкурентоспроможність національної економіки», на нашу думку, є посилення мобільності факторів виробництва. Рух капіталу, робочої сили, технологій, який став невід'ємним елементом будь-якої економічної системи, посилює конкуренцію між країнами, які змушені для залучення фінансових, людських або інноваційних факторів проводити відповідну політику в галузі вдосконалення законодавства, стабілізації макроекономічного становища, у сфері пільгового оподаткування, розвитку інфраструктури та ін.

Таким чином, як бачимо, дотепер оспорується можливість вживання категорії «конкурентоспроможність національної економіки», і більше того, не існує цілісного підходу до її визначення. Тому винятково важливим є визначення поняття «конкурентоспроможність національної економіки», що дасть можливість визначити її основні фактори та напрями підвищення.

Дослідження західної та вітчизняної економічної думки дає можливість виділити основні чотири концепції конкурентоспроможності національної економіки, які по-різному розглядають сутність цієї категорії, її ключові процеси та фактори. Розглянемо більш детально ці концепції з метою виявлення такої, яка найбільшою мірою відповідала б сучасним

тенденціям конкуренції у світі та реаліям економічного розвитку.

Перша концепція, яка зводить конкурентоспроможність національної економіки до результативності торгової діяльності країни, вважається традиційною і досі підтримується багатьма економістами (Б. Баласса, А. Больто, Р. Харрис). Ця концепція зародилася в роботах представників класичної школи політекономії як теорія абсолютних переваг А. Сміта. Відповідно до цієї теорії міжнародна торгівля буде вигідною у такому разі, коли дві країни торгують товарами, які кожна з них виробляє з найменшими витратами [1]. Оскільки теорія абсолютних переваг А. Сміта не пояснює, чому країни торгують між собою, навіть за умов відсутності абсолютних переваг, Д. Рікардо сформулював теорію відносних переваг, яка теоретично обґрунтовує ефективність торгівлі для країни із меншою продуктивністю за рахунок імпорту товарів, національні витрати на випуск яких вищі порівняно з тими товарами, експорт яких компенсує сплату такого імпорту [9]. Країна стає більш конкурентоспроможною, якщо у результаті цінових або нецінових факторів її здатність продавати на зарубіжних або місцевих ринках збільшується. Таке положення дає можливість виділити цінову та нецінову конкурентоспроможність національної економіки.

Цінова конкурентоспроможність країни залежить від відносних витрат праці на виробництво товарів, тобто відношення експортних та імпортних цін, а також від реального обмінного курсу валюти країни. Отже, теоретики, які підтримують ці уявлення, вважають, що у випадку, коли національні підприємства мають проблеми з реалізацією товарів на міжнародних ринках, національну валюту потрібно девальвувати, що дозволить змінити ситуацію, оскільки ціни на продукцію національних виробників будуть нижчими для зарубіжних замовників. У цьому контексті одним з індикаторів цінової конкурентоспроможності країни є реальний ефективний обмінний курс національної валюти (РЕОК), який визначається з урахуванням змін інфляції та валютних курсів країн – основних торговельних партнерів.

Основні положення концепції нецінової конкурентоспроможності та перші теоретичні уявлення про конкуренцію між країнами в цілому було закладено у рамках меркантилізму, представники якого вважали, що успіх країни в міжнародній конкуренції залежить від її ефективності в міжнародній торгівлі. Сучасні представники та прихильники концепції нецінової конкурентоспроможності вважають, що забезпечення конкурентоспроможності національної економіки залежить від сальдо рахунку поточних операцій платіжного балансу та від частки країни на світовому ринку. Одним з показників, що відображає нецінову конкурентоспроможність, є Індекс виявленої порівняльної переваги, який вперше був представлений у роботі Б. Баласса «Лібералізація торгівлі і виявлена порівняльна перевага» та застосовувався у значній кількості практичних досліджень, зокрема у звіті Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку «Міжнародний

Рисунок 1. Концепції конкурентоспроможності національної економіки

огляд: порівняльна перевага в промисловості: зміна торгових і ресурсних профілів країн», у звіті Всесвітнього банку «Китай: реформи в галузі експортної торгівлі» та ін.

Прихильники другої, виробничої концепції конкурентоспроможності національної економіки фактично ототожнюють її з продуктивністю, тобто концентрують увагу на дослідженні результатів функціонування національної економіки (М. Портер, Д. МакФетрідж, Л. Бад) [4]. При цьому ряд авторів вважають, що необхідно окремо розглядати концепцію конкурентоспроможності як рівня продуктивності праці і концепцію доходу на душу населення. Поняття «продуктивність праці» відноситься тільки до одного з факторів виробництва, тому не повною мірою може вважатися ілюстративним індикатором конкурентоспроможності національної економіки. Дохід на душу населення є більш ємним поняттям, оскільки залежить від сукупної продуктивності факторів виробництва (Total Factor Productivity – TFP). Ряд прихильників виробничої концепції вважає, що конкурентоспроможність національної економіки слід ототожнювати з рівнем ВВП на душу населення, а деякі економісти вважають, що більш важливим є темп зростання цього показника в динаміці. Рівень ВВП на душу населення широко використовується при порівнянні розвинутих країн і визначає рівень доступності для населення країни матеріальних благ. Темп приросту ВВП на душу населення відображає відмінності до попередніх періодів, при цьому країни з низьким ВВП на душу населення можуть мати більш високі темпи зростання, ніж країни з вищим ВВП, завдяки тому що ці країни ще мають невикористанні легкодоступні ресурси, а також через різний рівень бази порівняння. Так, двадцятирічний досвід

економічного розвитку України також довів, що можлива ситуація, коли збільшення ВВП не супроводжується зміцненням конкурентоспроможності. Так, у 2001–2004 роках в Україні спостерігався темп зростання не менший 5,2%, а у 2004 році темп приросту становив 12,1%, тобто темпи зростання ВВП були найбільшими у світі. Проте економічне зростання мало екстенсивний характер, тобто забезпечувалося за рахунок збільшення експорту продукції з низькою часткою доданої вартості. В результаті заробітна плата як основне джерело доходу та добробуту більшості громадян практично не змінилася. Рівень конкурентоспроможності, за даними Всесвітнього економічного форуму та Міжнародного інституту розвитку менеджменту в Лозанні, навпаки, погіршився, що було пов'язано з низьким рівнем впровадження інновацій, нерозвинутістю багатьох ринкових інститутів та політичною нестабільністю. В цілому індикатором конкурентоспроможності національної економіки в рамках другої концепції є показник ВВП на душу населення, який дійсно є дуже ілюстративним, тому що бере до уваги всі вимірювані матеріальні речі. Недоліком є те, що такий підхід не враховує нематеріальні блага, а також те, що високий ВВП не обов'язково буде означати добробут нації, оскільки до уваги не береться проблема рівномірності розподілу доходу та ін.

Виробничу концепцію конкурентоспроможності покладемо в основу розрахунку та визначення рейтингу конкурентоспроможності країн Міжнародним інститутом розвитку менеджменту в Лозанні. Кожна держава оцінюється на основі аналізу 331 критерію за чотирма основними напрямками: станом економіки, ефективністю уряду, ефективністю бізнесу і станом інфраструктури, а також за рядом інших

факторів, які відображають ключові економічні показники. Проте система індикаторів конкурентоспроможності несе насамперед прикладну функцію, оскільки була розроблена і використовується національними органами державної влади для моніторингу стану конкурентоспроможності національної економіки. Отже, рейтинг не переслідує мети зведення різноспрямованих індикаторів в єдиний індекс, а швидше прагне досягти мети виявлення напрямів покращення конкурентоспроможності. Недоліком такої системи індикаторів є її еkleктичність, а також те, що вона охоплює та вимірює одночасно всі галузі, які можуть мати відношення до національної конкурентоспроможності, і не концентрує увагу на важливих факторах сучасного розвитку.

Після зосередження на конкурентоспроможності як результатах діяльності національної економіки розглянемо концепції, які характеризують конкурентоспроможність як процес.

Третя концепція конкурентоспроможності національної економіки ґрунтується на здатності країни привертати мобільні фактори виробництва (інвестиції, людський капітал), тобто на привабливості країни. Економічне процвітання країни, на думку представників цієї концепції (А. Ковачича, О. Гилмора, Д. О'Доннелла), пов'язано з їхньою здатністю генерувати господарську діяльність. Такий підхід використовують деякі міжнародні організації при формуванні спеціальних рейтингів конкурентоспроможності країн на основі думок підприємців про найпривабливіші країни для ведення бізнесу. Ідеї представників цієї концепції багато в чому ґрунтуються на постулатах кейнсіанської теорії, провідною ідеєю якої є необхідність створення умов економічного зростання через формування механізмів залучення інвестицій [10]. Дж. М. Кейнс вважав, що зростання обсягів інвестицій спричинює зростання споживацького попиту, що, у свою чергу, веде до збільшення зайнятості та національного доходу. Подальший розвиток теорія інвестицій знайшла в працях англійського економіста Р. Харрода та американського економіста О. Домара. Р. Харрод довів, що темп економічного зростання є прямо пропорційним коефіцієнту інвестицій (заощаджень) [11]. Найважливішим показником конкурентоспроможності національної економіки відповідно до інвестиційної концепції є рівень прямих іноземних інвестицій, оскільки інвестори при виборі об'єкта інвестування шукатимуть найбільших повернень та надійності, а країни з найвищими можливими поверненнями привертатимуть більше інвестицій, і таким чином, на думку прихильників цієї концепції, будуть більш конкурентоспроможними. Недоліком цієї концепції, на нашу думку, є те, що покращення інвестиційного клімату не можна повністю ототожнювати з конкурентоспроможністю, воно є лише важливою передумовою її посилення. Тому показник величини прямих іноземних інвестицій не знайшов широкого поширення при визначенні рівня конкурентоспроможності національної економіки. Проте поширення набули різні комплексні рейтинги інвестиційної привабливості країн, які проводять експертні групи

ряду зарубіжних економічних журналів (Fortune, Multinational Business Finance, Euromoney, Economist).

Остання концепція конкурентоспроможності заснована на здатності країни швидко пристосуватися до змін, розробляти інновації та впроваджувати нововведення, тобто вона базується на функціональній концепції конкуренції, яка припускає суперництво на основі пошуку нової інформації, впровадженні досягнень науково-технічного прогресу тощо. Так, на думку Й. Шумпетера, основний імпульс капіталістична економіка набуває від виробництва нових товарів, використання нових технологій, виходу на нові ринки, впровадження нових форм організації [3]. Здатність пристосовуватися до змін та впроваджувати інновації в постіндустріальній економіці стає критичним фактором забезпечення конкурентоспроможності країни.

Концепція інноваційної конкурентоспроможності країн базується не тільки на теорії Й. Шумпетера, а й на альтернативних теоріях міжнародної торгівлі, таких як теорія технологічного розриву, теорія життєвого циклу продукту, модель наукомісткої спеціалізації та ін.

Інноваційну концепцію конкурентоспроможності було використано представниками Всесвітнього економічного форуму у процесі формування методики визначення Глобального індексу конкурентоспроможності країн. Недоліком цього рейтингу є те, що країнам рекомендується розвивати фактори в залежності від стадії, на якій вона знаходиться, тобто країнам із низьким рівнем ВВП на душу населення треба зосереджуватися на базових факторах виробництва. Проте, на нашу думку, в період глобалізації та постіндустріалізації таким країнами буде все складніше конкурувати на світових ринках, адже саме посилення конкуренції на підставі інновацій є основною тенденцією сучасних світових ринків. Крім того, питома вага інноваційних факторів в Індексі глобальної конкурентоспроможності навіть для розвинутих країн не перевищує 30%. На нашу думку, інноваційні фактори значно більшою мірою впливають на конкурентоспроможність цих країн. Більшість розрахунків, які було виконано для другої половини ХХ століття, показує, що вклад фактору науково-технічного прогресу становить або перевищує 50% у розвинутих країнах [12, с. 18]. Тому в контексті інноваційної концепції конкурентоспроможності необхідно збільшити питому вагу інноваційних факторів. Це залишить логіку розрахунків і водночас змінить пріоритети економічного розвитку у напрямку посилення саме інноваційних факторів. У свою чергу, орієнтація на інноваційні фактори сприятиме більш швидкому зміцненню конкурентоспроможності країн.

Ідея того, що конкурентоспроможність національної економіки заснована на інноваційній активності її суб'єктів і підвищити її можливо тільки за рахунок нарощення конкурентних переваг в інформаційній та інноваційній сферах, знайшла розвиток у працях російських економістів: М.Г. Делягіна, О.О. Динкіна, М.І. Гельвановського, Д.С. Львова [13–17], а також вітчизняних науковців, зокрема Б.Є. Квас-

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

нюка, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, Л.Л. Антонюк, З.С. Варналія та ін. [18, 19, 2]. Так, на думку Л.Л. Антонюк, хоча інноваційні зміни в економіці порушують рівновагу через структурні зрушення у народному господарстві, проте створюють внутрішню енергію зростання й можливості переходу системи до нової якості, значно підвищуючи її конкурентоспроможність [19, с. 118].

Кожна з розглянутих концепцій конкурентоспроможності національної економіки хоча і по-різному тлумачить її сутність та зосереджується на тому чи іншому ключовому факторі, не суперечить одна одній. Окрім цього, показники, що вимірюють конкурентоспроможність у різних концепціях, є взаємозв'язаними. Так, величина інвестицій і експорту включаються у ВВП країни, а більшість сучасних рейтингів конкурентоспроможності країн (як загальні, так і спеціальні) використовують спільні показники, хоча і приділяють їм різний ступінь уваги.

На основі дослідження концепцій конкурентоспроможності країн та узагальнення думок різних науковців на сутність цієї категорії пропонується трактувати сутність економічної категорії «конкурентоспроможність національної економіки» як здатність національних економічних суб'єктів витримувати конкуренцію на світових ринках завдяки створенню в країні таких умов господарювання, що забезпечують суб'єктам можливість підвищувати інноваційну активність та ефективність, а в результаті досягати високого рівня добробуту та національної безпеки країни.

Такий «інноваційний» підхід до трактування конкурентоспроможності національної економіки має принципово важливі відмінності від «традиційного», заснованого на торговій, виробничій та інвестиційній концепціях. Ці відмінності полягають у зміні цільової спрямованості на забезпечення національної економічної безпеки та реального суверенітету, зміні вирішальних факторів з традиційних на інноваційні та визна-

ченні науково-технічного прогресу ендогенною змінною економічного зростання та конкурентоспроможності (див. табл.).

Першою ознакою нового підходу є трансформація цільової функції забезпечення конкурентоспроможності країни. Якщо раніше метою досягнення конкурентоспроможності національної економіки вважалося процвітання країни шляхом підтримки конкурентних позицій на світовому ринку, зараз крім збільшення добробуту населення з'являється проблема забезпечення реального суверенітету та національної економічної безпеки (а також похідних від неї фінансової, технологічної та енергетичної). По-друге, постійні коливання ринкової кон'юнктури, швидкі політичні та соціальні зсуви потребують від підприємств і держави гнучкої адаптації. Результатом стає необхідність розгляду конкурентоспроможності національної економіки не в статичній, а в динамічній. По-третє, змінилися ключові фактори конкурентоспроможності. На нашу думку, традиційні фактори конкурентоспроможності країни (такі як праця, природні ресурси, капітал) втратили вирішальне значення, а прискорення НТП, становлення постіндустріальної економіки, поява гіперконкуренції актуалізують інноваційний шлях забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Отже, сучасний підхід до визначення конкурентоспроможності на макrorівні дає можливість запропонувати такий комплекс її факторів (рис. 2).

При цьому під факторами конкурентоспроможності національної економіки слід розуміти рушійні сили, що спричиняють та визначають конкурентоспроможність національної економіки.

Традиційно нації були конкурентоспроможними, коли їх компанії мали доступ до дешевих факторів виробництва. Проте з другої половини ХХ століття в структурі виробництва почали переважати більш наукоємні галузі, такі як електро-

Відмінності «традиційного» та «інноваційного» підходу до розуміння конкурентоспроможності національної економіки

Риси	«Традиційний» підхід	«Інноваційний» підхід
Мета досягнення	Частка на світових ринках, добробут населення	Добробут населення, забезпечення реального суверенітету та національної економічної безпеки
Ключові фактори	Факторні: робоча сила, природні ресурси, капітал (інвестиції)	Інноваційні: творча активність, здібність до упродовження інновацій
Основа забезпечення	Діяльність окремих суб'єктів господарювання	Наявність взаємозв'язків між суб'єктами (тобто цілісної інноваційної системи країни)
Роль НТП	Екзогенний фактор економічного зростання	Ендогенний фактор економічного зростання
Період розгляду	Статичний	Динамічний

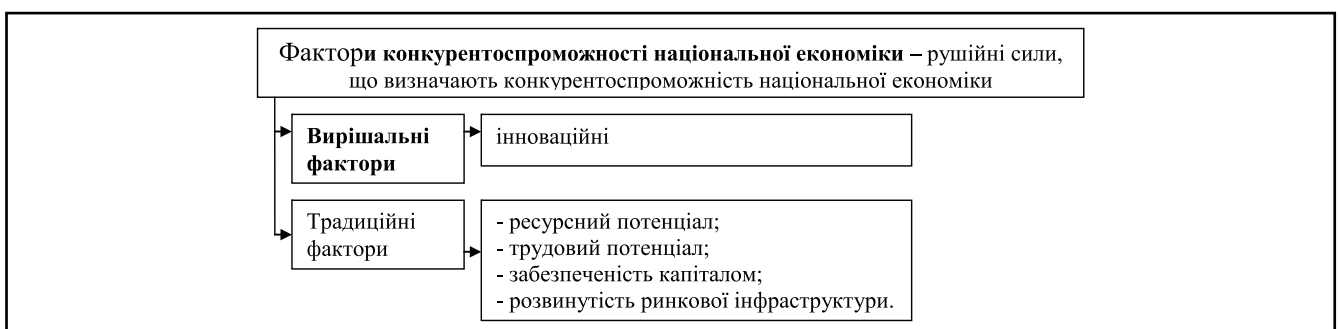

Рисунок 2. Фактори конкурентоспроможності національної економіки

ніка і хімія, тобто національна конкурентоспроможність стала більш залежною від розвитку науки, технології, наявності висококваліфікованих трудових ресурсів. Тому традиційні фактори конкурентоспроможності (такі як природні ресурси, робоча сила, наявність капіталу та можливість його залучення) перетворилися на другорядні, а вирішальними факторами стають інновації, причому не тільки технологічні, а й соціальні, організаційні, маркетингові тощо.

Висновки

Таким чином, питання забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в сучасних умовах знаходяться на стику двох економічних теорій: інноватики і конкуренції, тому крім закону конкуренції при розгляді питань забезпечення конкурентоспроможності слід брати до уваги закон зростання продуктивності праці, посилення ролі науково-технічного прогресу та важливість інновацій для всіх сфер життя суспільства. Слід відзначити, що саме рівень конкурентоспроможності національної економіки є індикатором успішності країни та ефективності функціонування різних сфер ринкової економіки, отже, втрата конкурентоспроможності національної економіки може призвести не тільки до зниження добробуту населення країни, але й до втрати економічної і навіть політичної незалежності. Тому необхідність формування конкурентоспроможної національної економіки має стати найбільш пріоритетним та стратегічним завданням соціально-економічної політики України, що вже неодноразово було закріплено програмами урядів та іншими документами високого рівня.

Список використаних джерел

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит; [вступ. стат. и коммент. В.С. Афанасьева]. – М.: Соцэ-гиз, 1962. – 684 с.
2. Конкурентоспроможність національної економіки / [А.В. Бабак, С.Ф. Биконя, О.Ю. Болховітінова та ін.; за ред. Б.Є. Кваснюка]. – К.: Фенікс, 2005. – 582 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. Шумпетер; [пер. с нем. В.С. Автономова и др.; общ. ред. А.Г. Милейковского]. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
4. Портер М.Э. Конкуренция / М.Э. Портер; [пер. с англ. О.Л. Пелявского]. – М.: Вильямс, 2006. – 608 с.
5. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилюк, Я.В. Белінська, С.В. Давиденко,

В.А. Комаров; Національний ін-т стратегічних досліджень; за ред. Я.А. Жаліло. К.: Знання України, 2005. 388 с.

6. Базилюк Я.Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення / Я.Б. Базилюк; Адміністрація Президента України; Національний ін-т стратегічних досліджень. К.: НІСД, 2002. 132 с.

7. Шнипко О.С. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації: монографія / О.С. Шнипко. – К.: Наукова думка, 2003. 336 с.

8. Бодров В.Г. Основи конкурентоспроможності економіки України / В.Г. Бодров // Фінанси України. – 2007. – №9. – С. 67-74.

9. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. Избранное / Д. Рикардо; [пер. с англ.; науч. ред., сост. П.Н. Ключкина]. М.: Эксмо, 2007. 954 с.

10. Кейнс Д.М. Общая теория занятости, процента и денег / Д.М. Кейнс; [пер. с англ. Н.Н. Любимов; ред. пер. Л.П. Кураков]; Ассоциация российских вузов. М.: Гелиос АРВ, 1999. 352 с.

11. Харрод Р. Теория экономической динамики / Р. Харрод [пер. с англ. В.Е. Маневича; под ред. В.Г. Гребенникова]. М.: ЦЭМИ, 2008. 210 с.

12. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін: навчальний посібник / Ю.М. Бажал. – К.: Заповіт, 1996. – 240 с.

13. Делягин М.Г. Мировой кризис: общая теория глобализации / М.Г. Делягин. М.: ИНФРА-М, 2003. 768 с.

14. Конкурентоспособность России в глобальной экономике / [под ред. А. Дынкина, Ю. Куренкова]. М.: Международные отношения, 2003. 376 с.

15. Гельвановский М.И. Национальная конкурентоспособность: понятие, факторы, показатели: макроэкономический аспект / М.И. Гельвановский, В.М. Жуковская, И.Н. Трофимова, Н.Т. Черток // Вопросы статистики. 1999. №12. С. 15-21.

16. Гельвановский М. Конкурентоспособность в микро-, мезо-, и макроуровневом измерениях / М. Гельвановский, В. Жуковская, М. Трофимова // Российский экономический журнал. 1998. №3. С. 67-77.

17. Управление социально-экономическим развитием России: концепции, цели, механизмы / [рук. авт. кол. Д.С. Львов, А.Г. Поршнев; Государственный университет управления, Отделение экономики РАН]. М.: Изд-во Экономика, 2002. 702 с.

18. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Гець, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. 336 с.

19. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: [монографія] / Л. Л. Антонюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 275 с.